

předmětem tvorby vlastní osud obsahuje také nebezpečí ztráty jakýchkoli objektivnějších měřítek, což je zřetelně patrné např. v dílech, kde se Deml představil jako krajní konzervativce a stoupenec reakčních ideologií a politických koncepcí. Jeho zlobný antisemitismus, odpor ke komunismu a dokonce i k měšťácké demokracii byl předmětem polemiky již v období mezi dvěma světovými válkami (zvláště po vydání knihy *Mé svědectví o Otokaru Březinovi*, 1931); v době okupace však nabyly básnickovy ideologické pamflety (např. ve *Šlépějích XXVI*) nového významu, neboť se víceméně blížily oficiální nacistické propagandě.

Josef Dobrovský

/ 1753 - 1829 /

Představitel osvícenského vědeckého kriticismu, jazykovědec a historik, zakladatel slavistiky. Jeho jazykovědné dílo směřující k upevnění spisovné normy češtiny, jeho studie literárněhistorické a prozodické a jeho kritika nové české beletrie i vědy měly základní význam pro formující se obrozenskou literaturu.

Narodil se 17. 8. 1753 jako syn jezdeckého poddůstojníka v Ďarmotech v dnešním Maďarsku. Po přestěhování rodičů do Horšovského Týna studoval gymnázium v Německém (Havličkově) Brodě a v Klatovech. Tam se naučil česky a začal se národně uvědomovat. V Praze začal studovat jako patnáctiletý zprvu filozofii, kde přišel poprvé do styku s osvícenskými myšlenkami, později bohosloví; bohoslovecké studium nedokončil pro vstup do jezuitského řádu v Brně. Po zrušení řádu (1773) se vrátil do Prahy, dostudoval bohosloví (1776), ale na kněze se dal vysvětit až po deseti letech. Při studiích vedle latiny, řečtiny a orientálních jazyků (hebrejštině ho učil jazykozpytec V. F. Durych) věnoval se zvláště metodologickým otázkám jazykovědného bádání a kritice biblických textů. V r. 1776 se stal vychovatelem synů hraběte F. A. Nostice, nejvyššího purkrabího v Čechách. Za jedenáctiletého pobytu v Nosticově rodině se stýkal s předními pražskými osvícenskými učiteli, zejména s dějepiscem F. M. Pelclem a místopiscem J. Schallerem. Roku 1787 přijal místo vicedirektora, později rektora Generálního semináře kněžského v Hradisku u Olomouce, kde učil až do jeho zrušení (1790). Vrátil se znovu do Prahy a žil zde pak už trvale v Nosticově rodině jako soukromý učenec a organizátor vědeckého ruchu (Královská společnost nauk, Vlastenecké muzeum atp.). Pobyt přerušoval častými zájezdy po domácích archívech i cestami do zahraničí (Německo, Itálie, Švýcarsko), zejména v l. 1792–93 delší studijní cestou na Sever; o ní psal německy ve spisu *Literární zprávy z cesty do Švédska*

a *Ruska* (1796). Při cestě z Vídně do Prahy zemřel 6. 1. 1829 ve starobrněnském klášteře.

Dobrovský, stoupenec josefínských reforem a osvícenský učenec, zahájil vědeckou činnost textovou kritikou a historickým rozbořem a o analytické metody se opíral při všech svých pracích jazykovědných, dějepisných i literárněhistorických. Ve své latinské edici *Pražského zlomku evangelia sv. Marka* (1778) zaujal kritické stanovisko k církevní legendě o původním evangelistově rukopisu a podepřel názor, že jde jen o mladší opis. Z textové kritiky vyšel i jeho latinský spis *Co je třeba opravit v Ungarově vydání Balbínových Učených Čech* (1779), který měl nejen opravit chyby vydavatele R. Ungara, ale i řešit otázku stáří české bible.

Dobrovský se neomezoval jen na starší literaturu. „Chtěje znalost nové, před očima vrstevníků se vyvinující literatury šířit“, vydával a veskrze sám psal vědecké časopisy; první z nich byla *Česká literatura na rok 1779*. Tyto německy psané časopisy podávaly zprávy a posudky o nově vycházejících knihách i všeobecné informace o vědeckém ruchu a univerzitním životě českém. Širší informační povahu měly pozdější sborníky (*Slavín*, 1806–07; *Slovanka*, 1814–15), zabírající už rozlehlejší slavistickou oblast. Nově vycházející českou i cizí literaturu Dobrovský vykládal vlastně po celý život, jednak v pražských Pojednáních Královské společnosti nauk a v muzejním časopise, jednak v odborném tisku zahraničním. Po dílčích pracích o české literatuře dospěl Dobrovský k prvnímu soubornému dílu *Dějiny české řeči a literatury* (německy 1792, 1818). Ukázal tu mj. na potřebu vycházet při vytváření soudobé jazykové a slovesné kultury z poznávání a využívání kvalit starší, zejména humanistické literární tvorby. S úsilím zvýšit úroveň slovesných, hlavně básnických výtvorů souvisí jeho reformní příspěvek k teorii českého verše *Česká prozodie* (příloha k Pelclovým Základům české gramatiky, 1795). Dobrovský poznal, že českému verši odpovídá přirozený slovní přízvuk, a stanovil základní prozodická pravidla, schopná dát současné poezii spolehlivý základ. Těmito i jinými pracemi se významně podílel na vytváření klasicistických norem literární tvorby.

Při své péči o soudobý spisovný jazyk doporučoval Dobrovský opírat se o ověřený jazykový úzus, zdůrazňoval obecnou srozumitelnost, neboť „ta je a zůstane vždy jediným účelem našeho mluvení a psaní“. Byl přesvědčen, že dosavadní nízká jazyková úroveň knížek psaných pro lid se může pozvednout, budou-li spisovatelé citlivě zacházet s mateřštinou. Ve svých posudcích (např. spisů Rulíkových, Krameriových) věnoval kritickou pozornost jazykovému projevu a možnosti oživit soudobý jazyk ze staršího základu, především z doby veleslavínské. Ostře odsuzoval barokní jazykové novotářství V. Rosy i přemrštěné brusičství J. V. Pohla a M. Šimka. V zájmu jazykové a slovesné kultury své doby a zároveň pro překladatelské potřeby sestavil se spolupracovníky dvoudílný *Německo-český slovník* (1802, 1821). V základním svém díle *Podrobná mluvnice české řeči* (německy 1809, 1819) podal soustavný obraz spisovného jazyka.

Mluvnickému systému staroslověnštiny věnoval Dobrovský v tehdejší vědecké literatuře ojediněle průkopnický latinský spis *Základy staroslověnského jazyka* (1822); jím si zajistil jako zakladatel evropské slavistiky světový ohlas. S mluvnickým zájmem o staroslověnštinu souvisí i průzkum staroslověnských legend a snaha po objasnění některých cyrilometodějských otázek. Dobrovského práce dějepisné, v nichž vždy převládalo hledisko jazykové, vyvrcholily v několikadílném německém spisu *Kritické pokusy očistit starší české dějiny od pozdějších výmyslů* (1803, 1807, 1819). V nich provedl přesvědčivou metodou rozbor nejstarších legend, historicky je zařadil a interpretoval význam některých postav českého středověku (Bořivoj, Ludmila a Drahomíra, Václav a Boleslav).

Ze všech prací Dobrovského proniká jasná vědecká metoda, strohý kriticismus, snaha po dokumentárně ověřeném postižení skutečnosti („Požadují svědectví, spolehlivá svědectví, nikoli možnosti – důkazy, nikoli deklamace“ – 1785); J. W. Goethe právem oceňoval jeho mistrovství jak ve „všestranném pochopení předmětu“, tak v syntéze „řadící jednotliviny v celek“. Dobrovský byl přesvědčen o možnosti rozumu dobrat se pravdy a o síle vědeckého poznání; smyslem pro vědeckou pravdu se nesla i jeho polemická vystoupení proti svatojánskému kultu a proti pravosti Rukopisu zelenohorského. I když sám nebyl česky píšícím spisovatelem a nevěřil v možnost plného rozvoje české národní literatury, přece vytvářel svým dílem jazykové a teoretické předpoklady tohoto rozvoje. Pod jeho přímým učitelským vlivem také vyrostli představitelé následující české vědecké generace J. Jungmann a F. Palacký.

Josef Durdík

/ 1837 - 1902 /

Výrazný představitel české estetiky a umělecké kritiky 70. let. Svou teoretickou, kritickou i překladatelskou činností se podílel na soudobém úsilí o světový rozhled a vyšší kulturní úroveň českého písemnictví.

Narodil se v Hořicích 15. 10. 1837. Studoval na gymnáziu v Hradci Králové, od r. 1854 na pražské univerzitě, zejména filozofii, přírodní vědy a matematiku. Působil pak jako středoškolský učitel v Praze a v Litomyšli, od r. 1870 jako univerzitní docent a nakonec profesor filozofie; v r. 1882 přešel na nově založenou českou Karlovu univerzitu. Zemřel v Praze 30. 6. 1902.

Durdíkova činnost není omezena jen na oblast akademické vědy, na působení v oboru filozofie a teoretické estetiky. Zejména v prvním desetiletí